

▷ SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: SARUSI ISTVÁN

SZIGETKÖZ

DUNA-ÁGAK ÚTVESZTŐJE

A Duna (holt)ágainak errefelé se szeri,
se száma. Ahány vízfelület, annyi természeti és
kulturális érték. Még ma is, pedig
ez a Szigetköz már messze van a hajdani,
embert próbáló és az életet minden ízében
meghatározó, vad vízivilágtól

A földrajzórán – elméletileg – úgy tanultuk: az itteni két Duna-ág (az Öreg- és a Mosoni-Duna) ölelésében fekszik Magyarország legnagyobb szigete. Ez persze nehezen érthető és látható-érzékkelhető így, szigetként közelítve a területhez, hiszen rengeteg zátonysziget, folyóág, holt- és élő meder hálózta be azt a hatalmas hordalékkúpot, amit az Alpok felől érkező, erejét vesztő, így hordalékának nagy részét lerakó Duna épített. Ráadásul van még jócskán ide illeszkedő terület a szomszédos Szlovákiában is, hisz a Csallóköz is ugyanúgy a nagy, Duna lerakta üledéken keletkezett, Duna-víz meghatározta vízvilág tagja.

Valójában tehát arról van szó, hogy az óriási, kavicsos kúppaláston évezredek, sőt évszázadek során igen változatos utat jártak be a mai vízfolyások ősei, és ez a dinamikus helyváltoztatás – hordalékmozgatással

Rengeteg zátonysziget, folyóág, holt- és élő meder hálózta be azt a hatalmas hordalékkúpot, amit az Alpok felől érkező, erejét vesztő, így hordalékának nagy részét lerakó Duna épített.

Torkolati fenékküszöb

Ha a Szigetköz vízrendszerét úgy képzeljük el, mint egy fürdőkádat, akkor ez az ásványrári helyszín a lefolyó. Innen a fő Duna-ágba jut a víz

Bár maga a nagy hordalékkúp 130 km hosszú és kb. 50 km széles, orsó alakú képződmény, melynek dunai üledékvastagsága a 300 m-t is meghaladja, maga a Szigetköz ennek csak egy szelete.

Nyugodt vízen

Ásványrári közelében található a Farkaslyuki-zárás

Mosoni-Duna

Egyetlen ág, ezernyi arccal a Szigetköz déli peremén

és -felhalmozással kísérve – ma sem ért véget, bár az ember ebbe jócskán beleavatkozott. A változatos futású, instabil helyzetű medrek, a hatalmas ártéri erdők, az áradásokhoz alkalmazkodott település-rendszer és tájhasználat összességében vadregényes varázsával kápráztatja el az arra járókat. A fővárosból ideiglenesen át is települtem ide egy évre, hogy végigkísérjem a természet körforgását.

Bár maga a nagy hordalékkúp 130 km hosszú és kb. 50 km széles, orsó alakú képződmény, melynek dunai üledékvastagsága a 300 m-t is meghaladja, maga a Szigetköz – 50 km-es hosszával és 6–8 km-es szélességével – ennek csak egy szelete. A lápok, rétek, fattyúágak, kisebb-nagyobb csatornák és különböző magasságú, rendszeresen elöntött árterek vagy épp gátakkal védett és magas mezőgazdasági hozamú síkvidékek elképesztően változatos természeti és kulturális értékekkel csábító területére érkeztem.

Mosonmagyaróvár szimbóluma, egyben a város legrégebbi műemléke a vár

Boltozott téglahíd és alagútszerű kapu vezet a Lajta-ágakkal, várakkal körülvett épülethez, a várórséget hét gótikus ülőfülke szolgálta. Újkori hasznosításként a vár és a birtok – Habsburg-tulajdonban – az oktatást szolgálta: gazdaszéképző felsőiskola helyszínéül. Ennek jogutódja a mai Nyugat-magyarországi Egyetem

2800 méter

Lipótot és Darnózselit köti össze a védett vadgesztenyefasor, de néhány keleti platán is látható az alléban

Halászi

Az Árpád-kori eredetű település mára modernizálódott, csupán a nyugalom és a vadregényes környezet öröklődik az idők múltával

Legendák felé

E kétlépcsős táj – ártér és ármentes magaslatok – ahogy folyóvízközeli síkságainkon mindenütt, itt is alapvetően meghatározta az életet. A mocsaras, ingoványos árterek sosem a megtelepedés színhelyei, a lakosság mindig is kizárólag a magasabb, gyakran szigetszerűen jelen lévő szintekre költözött. A hátaik, magaslatok nem voltak épp könnyen megközelíthetők, de ahogy mentesek voltak az áradásoktól, úgy menedékhelyet jelentettek a történelem viharáiban is. A sajátos környezethez való alkalmazkodás ráadásul biztos megélhetést is nyújtott. A nedves rétek és a magasabb növényzetű árterek egész évben jó legelőnek számítottak, az erdős területek építőanyag-forrásként is működtek, a víz halat hozott, a művelhető földek pedig a jó felszín alatti vízellátottság miatt gazdag termést biztosítottak.

A legrégebbi, klasszikus tevékenység a halászat volt. Az élő és holtvizek sokasága, a nagy kiterjedésű mocsarak az úszvaleyeltetés módszerét támogatták. A fonók és a változatos kézművesség a rengeteg nádat, fűzfavesszőt, kukoricacsuhét hasznosították: folyamatosan készültek a szerszámok, használati tárgyak, partvédő vesszőfonatok. Az ártéri erdők faanyagából házak, bútorok, ladikok és kompok születtek.

A nedves rétek és a magasabb növényzetű árterek egész évben jó legelőnek számítottak, az erdős területek építőanyag-forrásként is működtek, a víz halat hozott, a művelhető földek pedig a jó felszín alatti vízellátottság miatt gazdag termést biztosítottak.

Virágzott a hajóvontatás, a pákászat, de az Alpokból érkező hordalékból történő aranymosás is. Emléküket, a korabeli viszonyokat a régészeti leletek és évszázados pályafutású, még épp megmaradt tárgyi emlékek mellett a Szigetköz hagyományai, mese- és mondavilága őrzi.

A Mosoni-Duna partján fekvő Halászi eredetmondája szerint a mosonmagyaróvári uraság kegyetlensége és kapzsisága elől elmenekültek a halászok. Jöttek a Duna folyása mentén fölfelé, míg egy szép területre értek: mindenfelé hatalmas erdők és sok vad fogadta őket. Kunyhókat építettek, egy bokorban (értsd: csoportban) maradtak, közösen halásztak. Ám a nagyúr megtalálta a szökevényeket és parancsba adta, térjenek vissza a birtokára! Ám éppen arra vadászott a király, akit a halászok frissen fogott csukából főzött, ízletes halászlével kínáltak. Cserébe írást, oklevelet kaptak az uralkodótól, ami biztosította függetlenségüket. Ez ellen már nem tehetett semmit az óvári előljáró. Azóta a halászok itt élnek, falujuk pedig Halászinak hívják.

Éppen arra vadászott a király, akit a halászok frissen fogott csukából főzött, ízletes halászlével kínáltak. Cserébe írást, oklevelet kaptak az uralkodótól, ami biztosította függetlenségüket.

És tényleg, Árpád-kori eredetű halásztelepülésről van szó: 1334-ben Halaz néven említik, 1490-ben Halázy, majd Halászynak hívták a királyi udvar hal-ellátóinak lakhelyét. De még ma is megvan az Óvár és Halászi közötti „köldökzsínór”: a 3000 fős falu a majd’ 34 ezres város agglomerációjára – megannyi munkavállaló jár át onnan dolgozni.

Életmódváltás

A rokon családok egykor egymáshoz közel építették házaikat, s közösen halásztak – azaz halászbokrokban éltek. Egytörzsű ladikkal, vastag fatörzsből kifaragott bödönhajóban jártak. A vízjárta területekre telepített építményeik agyaggal tapasztott sövényfonatfalúak voltak: az áradás ugyan kimoshatta, de az épület állva maradt, aztán helyreállítani sem volt nehéz.

A vizenyős réteket a 19. századi szabályozások előtt gyakran elöntötte a Duna, ekkor könnyű volt halászni is: a mélyedésekből szinte kézzel fogták ki a halakat, és nemcsak a közeli piacokra vitték a zsákmányt, hanem Pozsonyba, Bécsbe, Budára is. A legkeresettebbnek a csuka, harcsa, süllő, márna, ponty és a mérete miatt „tengeri bornyú”-nak is nevezett viza számított. A zombékos, mocsaras területen csíkokat gyűjtöttek, és a győri piacon teknősökkel, rákokkal együtt árusították, de a klasszikus ártéri gazdálkodás jegyében a marhacsordák is gyakran ugyanezeket a nedves réteket taposták és a jellemzően gyermekfelügyelte libacsapatok sem jártak messze.

Mindez persze a múlttá, de a nedves közeg szeretete ma is tetten érhető.

Nehéz eldönteni, csónakból van-e több vagy kerékpárból: szinte egymást érik a kikötőkben sorjázó ladikok és motoros vízi járművek. A folyami evezés, vízitúra-kirándulás egyik legjobb hazai helyszínén járunk.

A Mosoni-Duna

nyáron nemcsak a sok zölddel, hanem hűsítő vizével is várja a csobbanni vágyó embereket és állatokat – előbbieket több kijelölt fürdőhelyen

Vízközelenben

A helyiek különleges, vízhez fűződő viszonya mindmáig megmaradt. Persze ma már a rekreáció és a sport terepe

A vizenyős réteket a 19. századi szabályozások előtt gyakran elöntötte a Duna, ekkor könnyű volt halászni is: a mélyedésekből szinte kézzel fogták ki a halakat, és nemcsak a közeli piacokra vitték a zsákmányt, hanem Pozsonyba, Bécsbe, Budára is.

Varázslatos vízvilág

Ásványráró közelében található a Zátonyi-Duna-ág, ahol ködben is útnak indulnak a kíváncsi kenusok

A tájhasználat, a munkamegosztás és a megélhetés viszont már messze került a vízszabályozta, egykorvont körülményektől. A gátak, ásott csatornák, zsilipek, terelések, kanyarulatlevágások itt is gyökeresen átformálták a környezetet, az életmód és a gazdálkodás teljesen átalakult. Jókora az ausztriai munkavállalók száma, a települések a külsőségeket tekintve kifejezetten virágzóak, ám meglepő, milyen sűrűn köszönnek a települések utcáin. Ennek legszokatlanabb eleme a kölcsönös tegezés – ismerősök és ismeretlenek között egyaránt.

Jókora az ausztriai munkavállalók száma, a települések a külsőségeket tekintve kifejezetten virágzóak, ám meglepő, milyen sűrűn köszönnek a települések utcáin. Ennek legszokatlanabb eleme a kölcsönös tegezés...

Élő kincs

A fűz- és égerlápok, a bokorfüzesek, a puha- és keményfaligetek kifejezetten gazdag életközösségek otthonai – ugyanúgy, mint a vizek világa. A hazai halfajoknak 80%-a és edényesflóránk 47%-a fellelhető itt. A sokszínűség persze szinte mindenben megjelenik – a rovaroktól az emlősökig, a lápi póctól a fekete gólyán át a hódokig.

„Kik fogják szeretni? – teszi fel a kérdést Klemencz Henrik a Szigetközt bemutató, Folyóparton című kiadványban. – Nem a nagyvárosi hangulatot kedvelő turisták, hanem akik a csendet, békét és természetközelséget választják. Vízi emberek, túrázók, horgászok szinte paradicsomi hangulatban tölthetnek el itt akárhány napot...”

SARUSI ISTVÁN
TUDOMÁNYOS ÉS
KULTURÁLIS TÉMÁKAT
FELDOLGOZÓ, SZABADÚSZÓ
FOTÓS, ÚJSÁGÍRÓ